

Det dubbeltydiga talet Unga kvinnor samtalar om pornografi

Pang på rödbetan eller kärlek? Med ett "osorterat" förhållningssätt hanterar unga kvinnor konflikten mellan lust och äckel inför pornografi. Men kan det förenas med normer för hur tjejer bör bete sig sexuellt?

LENA BERG

Pornografi är idag tillgängligt för unga människor på ett annat sätt än för bara 20-25 år sedan. I dag kan de se pornografi i vardagsrummet nattetid om de har tillgång till betal-tv-kanalerna. Annars kan de komma i kontakt med pornografi via Internet, vilket ofta finns tillgängligt i hemmen eller i skolan. Det är heller inte ovanligt att fester avslutas med porrfilmstittande.

Den lättillgängliga pornografin för med sig att debatten om dess vara eller icke vara blir allt tydligare. Frågor om hur pornografin påverkar såväl konsumenten som dem som arbetar inom pornografibranschen diskuteras

flitigt. Denna process, som gör pornografi till en allt mer legitim företeelse, sker i en tid då tvåsamhet, närmare bestämt heterosexuell tvåsamhet, framställs som "meningen med livet".

I spelfilmer, tv-serier, tv-såpor och i tidningar som vänder sig till unga människor, framställs den heterosexuella parkärleken som det mest genuina man kan uppleva. Tillfälliga sexuella förbindelser med samma kön eller med det motsatta könet skildras också flitigt, men oftast med olycklig utgång. Det heterosexuella "exklusiva" kärleksparet är inom västerländska kulturer en naturliggjord

ordning som har tung kulturell förankring.¹ Har detta motstridiga brus av intryck betydelse för hur unga kvinnor tänker kring och hanterar pornografi? Rimligtvis har det betydelse för unga kvinnor och även för mig som forskare. Vi lever inte i ett socialt eller kulturellt vakuum utan hur vi tänker, känner och handlar formas i relation till en mängd olika, många gånger implicita, kulturella normuppsättningar kring kön, sexualitet och kropp (*jfr* Lundgren 1993; 1996a). Samtidigt är vi delaktiga i processer som kan förändra normerna (*jfr* Lundgren 1996a, Nilsson 1996, Johansson & Miegel 1996). Att som individ förhålla sig till olika uppsättningar normer betyder alltså inte att dessa automatiskt determinerar ens levda liv, utan det finns utrymme att utmana och bryta mot dessa normuppsättningar (*jfr* Lundgren 1993).²

Jag har samtalat med tio tjejer i 15-årsåldern om pornografi.³ Deras tal om pornografi är artikelns fokus. Jag kommer att koncentrera analysen kring två aspekter. Den första handlar om hur det omgivande talet om pornografi spelar in i informanternas tal om pornografi. För att kunna säga något om detta inleder jag artikeln med en analys av det offentliga svenska samtalet om pornografi med utgångspunkt i ett antal debattartiklar ur dags- och kvällspress. Jag kommer således att beakta pornografidebatten i min tolkning av informanternas tal om pornografi.

Den andra aspekten handlar om hur förståelser av kroppen spelar in för hur informanterna och de utvalda artikel författarna ser på och hanterar pornografi. Jag kommer att fokusera på tolkningar av sexuell upphetsning och sexuell lust/olust. Min teoretiska ambition är att problematisera konstruktionen av kroppen som något grundläggande, stabilt och driftstyrt, men

också diskutera konstruktionen av känslor som en inneboende potential i kroppen.

Det svenska samtalet om pornografi

Samtal om pornografi har pågått i över 30 år och frågor om pornografins konsekvenser har ständigt diskuterats. Även de artiklar jag valt ut tar upp liknande frågeställningar.⁴ Enligt min analys av de utvalda debattartiklarna skapar debattörerna två motsatta diskurser kring pornografi genom att positionera sig som varandras motsatser. De olika förhållningssätten som formas i artiklarna kan karakteriseras som riktlinjer som antingen förespråkar eller motarbetar pornografi. Fortsättningsvis kommer jag att benämna de två riktlinjerna *porrförespråkare* respektive *porrmotståndare*.

Enligt min tolkning av porrförespråkarna är individens rätt att njuta av vad man behagar det tyngsta argumentet för att pornografiska finnas. Fokus i porrförespråkarnas analys är på den som konsumerar pornografi. Channa Bankier skriver att sexualitet bör kunna skildras på alla sätt, för sexualitet är inte bara fint och kärleksfullt utan kan även vara kallt, hårt och smärtsamt:

Därför är alla framställningar av sexualitet ur det genitala perspektivet, till och med det äckligaste grissex med finniga rumpor från Litauen där alla är aspackade hela tiden – även grisen – så välgörande (Expressen 971120).

Porrförespråkarna anser att porrmotståndarna lägger sig i vad folk gör i sängkammaren. Individens vet själv bäst vad hon eller han tänder på sexuellt. Petra Östergren uttrycker sig så här:

Underifrån, från vår sexualfientliga kultur som säger att sex är fult, och ovanifrån, från

fackexperterna som säger att porren förnedrar kvinnor. Och mittemellan, någonstans i köns- och hjärntrakten blir det förvirrat, för kanske har man sett en rulle eller två som man inte tyckte var våldsamt och förnedrande [...] (*Expressen* 971121).

Som Östergren, och även Bankier, resonerar kring sexuell upphetsning framstår kroppens signaler och dess efterföljande känslomässiga reaktioner som genuina och autentiska (Bankier *Expressen* 971120). Det vill säga att om kroppen ger ifrån sig signaler som kan tolkas som upphetsning så är man upphetsad. Kroppsliga signaler som kan tolkas som sexuell upphetsning anses säga något om vad man tänder på. Porrförespråkarna är inte intresserade av ifall individens tändningsmönster, i ljuset av kulturella normer, kan tolkas på andra sätt än vad individen själv gör. Av resonemangen framgår dock att de anser att individens fria vilja är ett komplicerat begrepp. Bankier, Lekander och Östergren skriver så här:

Vi är medvetna om att det är svårt att tala om människors helt fria val i en värld som präglas av hierarkier och ojämlikhet om det gäller kön, klass eller hudfärg. Men vi är helt övertygade om att 60-talets sexuella revolution, som bland annat medförde porrexpllosion, var mer på gott än på ont (*Expressen* 971120).

Petra Meyer säger i en intervju:

Visst är porrfilm förnedrande, men den är också i en mening omstörtande. [...] I porren finns inga krav på romantisk tvåsamhet, inga besvärande känslor, ingen dagen efter-ångest, ingen rädsla för könssjukdomar eller graviditet (*Dagens Nyheter* 971017).

Jämfört med porrförespråkarnas fokusering på individens rättigheter är pornomotståndarnas fokus inriktat på analys av pornografi-

branschens konsekvenser för de kvinnor och barn som dels är med i produktionen av pornografi, dels tvingas nyttja den (då de lever med män som gör det). Enligt pornomotståndarna finns det gränser för vad som kan sexualiseras och kallas sexualitet (till exempel B Andersson *Expressen* 971127). Gränsen för vad som kan accepteras som sexuellt tändningsmönster går, enligt min tolkning, vid risken att någon kan fara illa. Pornomotståndarna utgår ifrån att ingen människa i grund och botten vill bli förtryckt eller skadad. Att man kan bli sexuellt upphetsad av pornografi tolkar pornomotståndarna som ett uttryck för en normalisering av ett tändningsmönster konstruerat kring en naturliggjord sexualisering av mäns förtryck av kvinnor: kvinnors underordning får en sexuell laddning (till exempel Svensson *Dagens Nyheter* 950125, 950320, Ström och Wikman *Expressen* 971128). Petra Ulmanen uttrycker det så här:

[O]jämlikhet [framstår som] en naturlig ordning inbyggd i själva sexualiteten. Kvinnors underordning legitimeras och får en deterministisk prägel när samhället och kulturella mekanismer reduceras till en naturlag (*Dagens Nyheter* 950208).

Att bli sexuellt upphetsad av att exempelvis bli slagen tolkas alltså som ett uttryck för att man internaliserat ett sexuellt tändningsmönster som gör att kroppen reagerar (till exempel Ström och Wikman *Expressen* 971128). Pornomotståndarna tillskriver inte kroppens sexuella signaler samma autenticitet som porrförespråkarna gör. Kroppen anses reagera på internaliserade koder. Den betraktas som en mottaglig respondent snarare än en oberoende sändare av signaler som tolkas som uttryck för upphetsning. Motståndarnas poäng är att det som framkallar krop-

pens sexuella signaler kan förändras (till exempel Ulmanen *Dagens Nyheter* 950228).

Porrmotståndarna anser att pornografi-branschens konsekvenser måste analyseras ur ett strukturellt perspektiv för att synliggöra de mekanismer som ligger bakom att pornografin håller på att bli "rumsren". Utifrån deras perspektiv blir fokus på vad konsumenten anser om pornografi ointressant. Katinka Ström och Amin Wikman skriver:

Feminister är emot pornografi därför att den utgör en form av kvinnoförtryck. För oss är det männens kvinnohat och deras sexuella våld som är problemet [...] så länge våldtäkt, incest, kvinnomisshandel, sexuella trakasserier, prostitution och pornografi existerar i samhället kan det inte finnas några fria kvinnor, och inte heller någon fri sexualitet för kvinnor (Ström och Wikman *Expressen* 971128).

Enligt min analys präglas detta svenska samtal om pornografi av två motsatta diskurser med disparata fokus. Porrförespråkarna sätter så kallade liberala värden i fokus: individens rätt att bestämma över sitt liv. Man poängterar individens förmåga att själv veta vad som är bäst för henne/honom. Denna hållning kan sägas individualisera sexuell upphetsning och lust. Porrmotståndarna å sin sida fokuserar på de kvinnor och barn som far illa dels i produktionen av pornografi, dels när män tvingar dem att iscensätta pornografins sexualpraktik. Detta är skälen till att pornografi som samhällsfenomen är något problematiskt och bör förbjudas. Samhället bör ta ställning för dem som far illa och därför arbeta mot legitimeringen av pornografi. Porrmotståndarna kan sägas förespråka ett offentligt förbud av sexualiteten.

I de utvalda artiklarna kan man ana två förhållningssätt till kroppen. I porrförespråkarnas förståelse av den sexuella kroppen

framstår den som driftstyrd och autentisk. Porrmotståndarnas förståelse formar kroppen som en mottaglig respondent för socialt internaliserade koder. Det finns dock en gemensam beröringspunkt, nämligen att debattörerna förhåller sig till kroppens signaler som att dessa förmedlar vad man vill känslomässigt. Exempelvis tolkas erektion eller sekretutsöndring som tecken på sexuell lust. Korrespondensen mellan kroppslig signal (erektion/ sekretutsöndring) och efterföljande känsla (sexuella lustkänslor) problematiseras inte utan förstås som automatisk.

De intervjuade tjejernas tal om pornografi

I mina intervjuer med de 15-åriga tjejerna visade det sig att pornografi⁵ var en del av deras vardag (Berg 1999: 132-164). De berättar om fäder som har porrfilmer och tidskrifter hemma, om pojkvänner som vill se porrfilm, om efterfester där man tittar på porrfilmer eller om att de sitter hemma och zappar mellan tv-kanalerna så att de av misstag kan se porrfilm. Det är också rimligt att anta att de även tar del av resonemang som beskriver pornografi som antingen något positivt och förlösande för den personliga sexualiteten eller som något förödande för hur framför allt kvinnor och barn blir behandlade och bemötta sexuellt. Det är i denna kontext som informanternas tal om pornografi formas.⁶

Jag fokuserar analysen dels på hur tjejerna beskriver skillnaden mellan pornografins skildringar av sexualitet och sexuell samvaro med killar enligt deras förväntningar och erfarenheter, dels hur de berättar om att tända på pornografi.⁷

Låt mig börja med ett citat ur det enskilda samtalet med Catarina:

LENA: Sist vi pratades vid (i tjejgruppen) kom ni fram till att det som skildras i porren inte

stämde överens med era tankar kring sex. Jag skulle vilja att du försöker sätta ord på skillnaden.

CATARINA: Sex och älska det är ju någonting fint. Det är en njutning. Det är ju det. Medan porr det är lite mer knulla. Pang på rödbetan ungefär. I porrfilmer kommer killen med den snoppen och hon står bara där och skriker.

LENA: Skriker hon av lust eller av rädsla?

CATARINA: Ja, det kan man ju fråga sig.

Så här resonerar Tora om samma tema:

TORA: Sex det är något intimt mellan två människor. Det är kärlek. Och allt det i porr, det är något som man ställer upp och tjänar pengar på. Nej men, det är ju inga känslor med i porren, utan det är ju bara (skratt)...

LENA: Det är inte så lätt att sätta ord på det, va. Har det någonting och göra med att sex är mer...

TORA: Kärlek. Sex handlar om kärlek och porr det är liksom överkligt och plastigt.

Som jag tolkar Catarinas och Toras resonemang handlar skillnaden mellan pornografins sexualitetsskildringar och deras förväntningar på och erfarenheter av heterosexuell samvaro om den känslomässiga dimensionen. Sexuell samvaro i pornografi skildras, enligt dem, utan känslomässiga band mellan parterna. Heterosexuell samvaro, i deras tappning, är inte "pang på rödbetan" utan förväntas vara intimt och kärleksfullt. Det verkar vara först då, inom "kärlekens" ram, som sexuell samvaro blir intressant, "fint" och "njutningsfullt".

Louisa beskriver skillnaden mellan pornografins sexualitet och hennes bild av heterosexuell samvaro på följande sätt:

LOUISA: Alltså i tidningarna (pornografiska tidskrifter), det är ju bara äckligt. Nej, jag vet inte vad jag ska säga. Porr är ju inte sex. Sex

för mig, det är någonting som sker mellan två personer som tycker om varandra. Det är något speciellt. Men i tidningarna, det är ju, jag kan inte kalla det för något speciellt, men det är äckligt bara. Jag tycker inte att man ska visa sex i tidningar. Sex ska ju vara något speciellt. Lite mer... Jag vet inte vad jag ska säga. Hemligt. Nej, inte hemligt heller. Jag tycker i alla fall inte att man ska hålla på och visa sånt i tidningar. Det blir så fjäntigt på något sätt.

Sexuell samvaro förväntas vara något speciellt. Sex är, enligt Louisa, något privat som inte ska hängas ut i offentligheten. Sexuell samvaro, enligt Louisas förväntningar och erfarenheter, har med känslomässigt engagemang att göra. Sexuell aktivitet och känslomässiga band (tycka om varandra) framstår som varandras förutsättningar. Detta anser hon inte kommer till uttryck i pornografins skildringar av sexualitet. Enligt Louisa är pornografien äcklig dels för att den offentliggör något privat, dels för att den skildrar sexualitet utan känslomässigt band mellan parterna.

Även för Louisa handlar skillnaden mellan pornografins sexualitetsskildringar och sexuell samvaro med killar enligt hennes förväntningar och erfarenheter om den känslomässiga dimensionen.

Kamilla beskriver skillnaden mellan pornografi och heterosexuell samvaro på ett annat sätt än Catarina, Tora och Louisa:

KAMILLA: Jag tror att det kan vara så här. Porr är rätt, men samtidigt tror jag att alla har sexfantasier som är lite mer porr, porraktiga eller vad man ska säga. Jag tror att alla tänker lite så, men när det kommer fram så tror jag att många skäms – åh wow jag blir lite tänd – och samtidigt – det där är äckligt. Det är så olika hur man vill att sex ska gå till. Då behöver det inte vara som i porren. Men hur man ibland tänker på sex. Fantasierna påminner om porr. Det är så mycket runt omkring också. Om man ser på en film så är sexet mer

åt det porraktiga hållet än vad det är åt det andra hållet. Fint, alltså, titta varandra i ögonen. Det går jättelångsamt. Jag tror, liksom, att man blir himla påverkad faktiskt. För det är ju så överallt. Man ser ju porr varenda dag, egentligen, utan att man tänker på det. För det är i filmer, överallt. Och då kanske man börjar tänka – det är det som är sex. Men sen hur man vill att sex ska gå till – då vill man ta det lugnare och så.

Även Kamilla gör en skillnad mellan pornografins skildring av sexualitet och heterosexuell samvaro enligt hennes förväntningar och erfarenheter; pornografi är rått och tufft medan heterosexuell praktik är fin och lugn. Hon nämner dock inte känslomässigt engagemang som förklaring till skillnaden. Enligt min tolkning gör hon en uppdelning mellan vad man *tänker* och vad man *gör* sexuellt. Individens fantasier om sexuell aktivitet kan påminna om pornografins skildringar av sexualitet, men fantasierna vill (eller vågar) man inte iscensätta i den sexuella praktiken. Som Kamilla resonerar förefaller det råda ett tabu kring nyttjande av pornografi som gör att man endast fantiserar om pornografins sexuella praktik. Att fantasierna kring sex kan påminna om pornografien hänger, enligt Kamilla, samman med att liknande skildringar ständigt gör sig påmindra på olika sätt i olika medieuttryck, vilket påverkar personers fantasier om sexualitet, men inte nödvändigtvis den sexuella praktiken.

Hormoner sätts igång

Jag börjar med tjejgruppens samtal om att bli sexuellt berörd av pornografi:⁸

LENA: Andra tjejer har berättat för mig att trots att de tycker porr är äckligt reagerar kroppen.⁹ Känner ni igen det?

T-1: Ja, man tycker det är fel.

T-2: Ja, men så kan det nog vara.

T-3: Jo, men så är det.

T-4: Ja, jag håller med.

LENA: Har ni någon idé om varför det kan vara så?

T-2: Hormoner sätts i gång. Det måste bli det.

LENA: Hormoner?

T-5: Sedan blir det ju lite så också, att porr är ju förbjudet. Och så tänker man – det där tycker jag inte om.

LENA: Porr anses vara förbjudet...?

T-3: Ja, och då blir det också mer lockande, typ.

LENA: Hur tror ni att man kan känna sig då...

T-5: Man känner sig förnedrad.

T-4: Ja, det tror jag med.

T-1: Ja, det tror jag också.

T-3: Skuld.

T-1: Sånär får jag inte känna, typ, det här är fel.

T-2: Och så tycker man att det är ännu mer förbjudet. Och så blir det ännu mer... (förställer rösten och gnuggar händerna).

Tora som ingick i tjejgruppen resonerade på följande sätt i det enskilda samtalet:

LENA: I våras (i tjejgruppen) pratade vi om att reagera på porr fast man tycker att det är äckligt. Dom flesta av er sa att ni kunde förstå det. Ni kunde känna igen er. Håller du med om det?

TORA: Det är en känsla av att man gör någonting tabubelagt, liksom. Det är ju spännande och så blir man nyfiken och så.

LENA: Hur kan det komma sig att man reagerar på någonting man tycker illa om. Har du någon idé?

TORA: Nej, men det måste ju vara någonting där inne (pekar på sin kropp)... fniss. Jag vet ju att det här tycker jag inte om, men så blir det så ändå, att jag reagerar. Jag tror det är känslan av att göra något som är tabubelagt, som gör det.

Fram till detta citats inledande fråga hade informanterna i tjejgruppen gett en relativt entydig bild av hur de förhåller sig till pornografi; de är negativt inställda och tar avstånd från pornografi (Berg 1999: 132-157). Men

när jag tar upp frågan om att tända mot sin inställning verkar informanterna omedelbart förstå vad jag är ute efter. De verkar inte främmande inför att denna situation kan uppstå. Liknande erfarenheter kan, enligt informanterna i tjejgruppen, leda till att de känner sig förnedrade och får skamkänslor. Även i det enskilda samtalet berättar Tora att trots att hon inte "gillar" pornografi ger hennes kropp ifrån sig signaler som hon förknippar med sexuell upphetsning.

Informanterna tolkar denna dubbeltydiga situation som ett uttryck för att de vet att det anses vara fel att tända på pornografi. Vetenskapen om att pornografi anses vara förkastlig (tabustämplad) bidrar till att informanterna har en negativ inställning till pornografi. Om pornografins tabustämpel försvann skulle deras inställning till och lustupplevelser av pornografi således kunna tolkas annorlunda. Samtidigt verkar det som om just tabustämpeln bidrar till att spänningen och den sexuella upphetsningen stegras.

Förutom att tabut tolkas som en möjlig förklaring till dubbeltydigheten kan jag ana att informanterna implicit förstår sexuell upphetsning som en process som den tankemässiga inställningen inte rör över. De tolkar sexuell upphetsning som en kroppslig process. Enligt min tolkning förhåller sig informanterna till kroppens olika signaler som något som har sin egen drivkraft. En av tjejerna nämner "hormoner" som förklaring till kroppens reaktioner. Tora pekar på sin kropp och säger "det måste vara någonting här inne". Informanterna förefaller inte vara direkt förvånade över sina något dubbeltydiga reaktioner. Det är som om de inte förväntade sig att kroppens signaler och dess efterföljande känslor skulle påverkas av deras tankemässiga inställning till pornografi. Som informanterna resonerar är det möjligt att samtidigt reagera

på flera sätt av att ta del av pornografi, dels med lustkänslor, dels med skam och olustkänslor. Jag tolkar deras utsagor som att de anser att de kroppsliga signalerna och den tankemässiga inställningen till pornografi är möjliga att separera. Den tankemässiga inställningen framstår som något som kan förändras lättare än kroppsliga signaler, vilka har sin egen drivkraft.

I det enskilda samtalet berättar Louisa på följande sätt om att tända på pornografi:

LENA: Tror du att tjejer och killar tänder lika mycket på porr?

LOUISA: Nej. Jag tror att killar tänder mer än tjejer. Så är det. Jag tycker inte...jag menar jag tänder inte på porr. I och för sig kan det vara så att tjejer inte pratar om det. Killar kan ju prata mer om sånt. Det är nog så att en del tjejer tänder på porr. Sen att jag inte gör det är en annan sak.

LENA: Kommer du ihåg samtalet vi hade i våras om att tycka illa om porr, men ändå bli upphetsad?¹⁰

LOUISA: Ja, jo i och för sig.

LENA: Har du någon liknande erfarenhet?

LOUISA: Jo, det har jag. Man tycker det är äckligt, men om man kanske tittar så där. Liksom lever sig in i det, så kan man ju tycka – mm wow.

LENA: Hur känner du dig då? När man tycker illa om det och ändå reagerar man?

LOUISA: Jag tycker att jag är äcklig efteråt. Eftersom man har tyckt att porr varit bra. Och sen när man börjar tänka efter – gud vad håller jag på med, så typ. Det är någon sån där skam över det, typ. Jag vet inte.

LENA: Undrar varför det är så?

LOUISA: Nej, det vet man inte.

Enligt Louisa är det mer accepterat att killar tänder på pornografi än att tjejer gör det. Om tjejer tänder på pornografi pratar de inte om det på samma sätt som killar. Vad tjejer tänder på håller de för sig själva.¹¹ Louisa säger att hon inte tänder på pornografi. När jag hänvi-

sar till samtalet i blandgruppen om att tända mot sin inställning säger Louisa att hon också har erfarenheter av det. Att Louisa inte berättar detta av sig själv kan hänga samman med hur hon tolkar sexuell upphetsning. För att hon ska anse att hon tänder sexuellt måste det ske i "kärlekens" kontext (i parrelationen). Den kroppsliga reaktion som kommer av att ta del av pornografi räknas inte.

Precis som informanterna i tjejgruppen kan Louisa känna igen sig i att ha dubbeltydiga upplevelser av pornografi. Om hon lever sig in i de pornografiska skildringarna kan hon reagera på ett sätt som hon tolkar som uttryck för sexuell upphetsning och lust. Louisas tolkning av kroppens signal (till exempel sekretutsöndring)¹² som uttryck för lustkänsla går stick i stäv dels mot det hon säger ("jag tänder inte på pornografi"), dels mot det hon tycker om pornografi ("porr är äckligt"). När hon reflekterar över vad hon blir upphetsad av blir hon äcklad av sig själv.

Jag tolkar Louisas resonemang som att hon uppfattar den första kroppsliga signalen som ett uttryck för att hon är sexuellt upphetsad. Lustkänslan avtar och förändras till äckel och olustkänslor när hon reflekterar över vad hon tar del av. Reflektion har betydelse för hur Louisa upplever pornografi.

Naturligt och tabu

Utifrån min analys av informanternas samtal handlar skillnaden mellan pornografi och sexuell samvaro med killar, enligt informanternas förväntningar och erfarenheter, om pornografins fokusering på att i första hand skildra den sexuella akten som kroppslig njutning utan några kärleksfulla band mellan parterna. Att bli tillfredsställd framstår inte som tjejnarnas primära syfte med sexuell aktivitet. Meningen med heterosexuell samvaro

förefaller vara att ge uttryck för sin kärlek till den andra parten. Att sexuell samvaro beskrivs som något fint och kärleksfullt ligger i linje med pornomotståndarnas resonemang om att sexualitet inte har med råhet och våldsamhet att göra. Det finns gränser för vad man tänder på.¹³ Kamilla är den informant som inte explicit kopplar samman intresset för sexuell samvaro med känslomässiga band till den andra parten. Hon förklarar skillnaden mellan pornografi och sexuell samvaro i det levda livet med att det råder ett tabu kring att nyttja och njuta av pornografi. Detta bidrar till att den heterosexuella praktiken framstår som väsensskild från den mer råa pornografiska sexualpraktiken. Som Kamilla resonerar rör inte tabut kring pornografi över hur man tänker. I tanken behöver alltså inte skillnaden mellan pornografins sexualitetsskildringar och heterosexuell samvaro vara lika påtaglig som i praktiken. Hennes resonemang ligger i linje med porrförespråkarnas diskussion om att det omgivande samhället är med och begränsar samt belägger sexuella lustkänslor med värderingar om vad som är rätt och fel.

När det gäller att tända på pornografi utkristalliserar sig två övergripande aspekter som har betydelse för hur informanterna tolkar detta: tändningsprocessen som ett "naturligt" kroppsligt förlopp samt tabut kring att nyttja och njuta av pornografi. Enligt min tolkning förstår informanterna kroppens sexuella signaler som automatiska och därmed svåra att styra. Reflektion kring vad som får kroppen att reagera kan påverka kroppens signaler, men inte *att* kroppen reagerar. Informanterna utgår från en driftförståelse när de försöker sätta ord på sina tankar om sexuell upphetsning av pornografi.

Den "naturliga" tändningsprocessen kan upplevas som problematisk på grund av

tabut kring pornografi. Tabut bidrar dels till att den "naturliga" tändningsprocessen upplevs som fel, dels till att sätta igång den "naturliga" tändningsprocessen. Informanterna tolkar tabut som något inlärt, vilket betyder att de skulle kunna tolka sin avsky gentemot pornografi som ett uttryck för att de följer normer som föreskriver pornografi som förkastligt. Som de resonerar framstår "det inlärd" förhållningssättet till pornografi som mer flexibelt och föränderligt än kroppens "naturliga" reaktioner (jfr Berg 1999: 157-160). Informanternas sätt att komma till rätta med sexuell upphetsning av pornografi ligger i linje med porrförespråkarnas resonemang om att kroppsligen reagera sexuellt oavsett hur väl internaliserade de sociala tabuna kring sexualitet är.

Ovan lyfter jag fram exempel på paralleller mellan informanternas samtal och min analys av utdragen ur det svenska samtalet om pornografi. Parallellerna mellan sätten att resonera tolkar jag som uttryck för att det motstridiga talet om pornografi inte är helt främmande för de intervjuade tjejerna. När de försöker sätta ord på sina tankar om pornografi i samtalen med mig förhåller de sig till liknande motstridiga resonemang som debattörerna ger uttryck för. Dessa resonemang utgör två lika möjliga sätt att tolka och uppleva pornografi. Det är också möjligt att säga att informanterna är med och återskapar det motstridiga samtalet genom sitt sätt att resonera och hantera pornografi.

Dubbeltydigt tal

Det omgivande bruset av motstridigt tal om pornografi, men även tal om det "naturliga" heterosexuella kärleksparet, har betydelse för hur de intervjuade tjejerna förstår och hanterar pornografi. Förutom detta är det möjligt att en fördjupad analys av hur

informanterna förstår kroppens signaler kan bringa ljus över deras dubbeltydiga tal om pornografi.

När informanterna försöker komma till rätta med vad de tycker om pornografi blir kopplingen mellan kroppens olika reaktioner och efterföljande känslor något att beakta. De tolkar kroppens sexuella signaler (exempelvis sekretutsöndring) som uttryck för sexuella lustkänslor. Kroppens äckelsignaler tolkas som uttryck för sexuella olustkänslor. Man skulle kunna säga att informanternas kroppar signalerar både ja och nej till pornografi samtidigt.

Att informanterna (och även porrförespråkarna) tolkar kroppens signaler och dess efterföljande känslor som automatiska och "sanna" i sina uttryck är inte förvånande. I den västerländska tanketraditionen förstås kroppens signaler som grundläggande, stabila och "rena" från social påverkan (jfr Lundgren 1993, Shilling 1993). Vad som får kroppen att reagera har inte med sociala och kulturella koder att göra utan i första hand med biologiska och fysiologiska processer. Biologiska processer förstås som något som föregår den diskursiva och sociala ordningen.¹⁴ Med andra ord anses kroppen ha sin egen drivkraft (jfr Martin 1997, Braidotti 1997, Ussher 1989).

Även beskrivningar av känslprocessen får ofta en mekanisk och automatisk karaktär (Andersson 1992: 14f, Wagner Sørensen 1994: 67f). För att förstå känslor används en hydraulisk modell, vilken bidrar till att känslor får ett eget liv. Antropologen Bo Wagner Sørensen skriver:

[F]ølelser [antages] at have et eget liv, og tilsynsladende elsker de at blive luftet i lighed med hunde og andre husdyr, der holdes i trange lejligheder (1992: 68).

Känslor förstås inte i första hand som något som skapas genom social mellanmänsklig interaktion utan som en inneboende potential i kroppen (Wagner Sørensen 1994, *jfr* Persson 1991). I ljuset av denna förståelse av kroppens signaler och känslomässiga reaktioner är det inte förvånande att informanterna (men även porrförespråkarna) förhåller sig till kroppens sexuella signaler av lust och olust som tillförlitliga värdeomätare på vad de vill "innerst inne".

Informanternas och porrförespråkarnas, till viss del också porrmotståndarnas, förståelse av kroppsliga signaler och dess efterföljande känslor bygger på den västerländska värdepyramiden där kropp (biologi) förstås som basen (*jfr* Lundgren 1993: 148; 1995b). Föreställningar om och förståelser av exempelvis pornografi hamnar i toppen av pyramiden och anses därmed vara mer flexibla och föränderliga än basen: kroppen. Men vad händer med en könad individs tolkningar och upplevelser av pornografi om kroppsliga, känslomässiga och tankemässiga aspekter analyseras som nära sammanflätade och framför allt meningsbärande i relation till varandra (*jfr* Lundgren 1993: 184ff, Lundgren och Kroon 1996b)? Ingen aspekt skulle heller förstås som mer grundläggande än någon annan. För att förstå kroppens signaler skulle kroppen analyseras som sammanflätad, och därmed inte möjlig att separera från, den könade individens känslomässiga reaktioner och tankemässiga tolkningar. Skulle en sådan förståelse av samspelet mellan kroppsliga signaler, känslomässiga reaktioner och tankemässiga tolkningar kunna bidra till att den automatiska kopplingen mellan kroppsliga signaler, som exempelvis erektion, och sexuell lust problematiseras? Då skulle det eventuellt visa sig att samspelet mellan kropp, känsla och tanke är mer komplext

och dialektiskt än vad värdepyramiden ger sken av.

Damned if you do and damned if you don't

Om min analys att de intervjuade tjejerna tolkar sina kroppsliga och känslomässiga reaktioner på pornografi som en tillförlitlig värdeomätare på vad de vill "innerst inne", är rimlig, hur ska tjejerna då hantera att de känner lustkänslor och äckelkänslor samtidigt? Vilken kroppslig signal ska de följa och tolka som det mest sanna uttrycket för vad de verkligen vill?

En viktig fråga är dock om detta upplevs enbart som ett dilemma av de intervjuade tjejerna. Det som jag har i åtanke är att informanterna varken verkar främmande inför eller förvånade över att både känna lust och olust till pornografi samtidigt. Detta kan tolkas som ett sätt att bryta mot förväntningarna att antingen så avskyr (olust) man eller så njuter (lust) man av pornografi. Tjejerna föredrar ett mer "osorterat" förhållningssätt, där komplexitet och dubbeltydighet blir ett möjligt sätt att förhålla sig till pornografi.

Frågan som dock kvarstår är på vilken nivå – verbalt, tankemässigt och handlingsmässigt – informanterna kan ha ett "osorterat" förhållningssätt gentemot pornografi? Vilket utrymme har de att utmana och bryta mot implicita sociala och kulturella normer som föreskriver hur tjejer bör bete sig sexuellt? Utifrån analysen i min licentiatavhandling förefaller det inte vara helt enkelt för dem att bete sig "osorterat" och utmana normer kring heterosexualitet (Berg 1999, *jfr* Jeffner 1997, Røthing 2000). Att både verbalt och handlingsmässigt ge uttryck för att nyttja och njuta av pornografi skulle, enligt min analys av informanternas samtal om hur tjejer förväntas bete sig sexuellt, innebära risk för att hamna i "horakategorin". Det

skulle förmodligen inte heller underlätta försöken att passera som lagom sexuellt aktiv tjej, vilket förefaller vara en fungerande strategi för att undvika negativ ryktesspridning (Berg 1999: 69-131).¹⁵ Om de uppfattas som lagom har tjejerna större chans att "bli tillsammans" med killar, vilket framstår som ett viktigt projekt (Berg 1999, *jfr* Jeffner 1997, Røthing 2000).¹⁶ Men det är inte bara horstämpeln som de intervjuade tjejerna förhåller sig till utan även torriststämpeln är något som de vill undvika. En torrist vill killarna inte heller vara tillsammans med. Implicit uttryckta normer som föreskriver att unga kvinnor är lagom sexuellt aktiva har betydelse för hur de intervjuade tjejerna hanterar pornografi: nyttjar de pornografi riskerar de horstämpel, verkar de helt ointresserade av pornografi riskerar de torriststämpel. *Damned if you do and damned if you don't*.

Informanternas försök att komma till rätta med pornografi handlar inte bara om att lyssna till kroppens motstridiga budskap eller om att förhålla sig till motstridiga tal om pornografi utan också om att förhålla sig till tal om heterosexualitet som föreskriver att tjejer är lagom (hetero)sexuellt aktiva. I ljuset av detta är det inte anmärkningsvärt att de intervjuade tjejernas tal om pornografi kan framstå som dubbeltydigt.

NOTER

Jag vill tacka Elisabeth Lindberg och Åse Røthing för värdefulla kommentarer i början av arbetet med artikeln. Jag vill speciellt tacka Kristina Eriksson, Tora Holmberg och Mia Eriksson för att ni genom hela arbetsprocessen varit tillgängliga som "bollplank" och kritiska läsare. Tack för att ni tog Er tid.

1. *Jfr* Haavind 1982, Helmius 1990, Giddens 1992, Rudberg 1997.
2. Min normförståelse bygger på Eva Lundgrens definition av normer: "allment akcepterte regler for ønskverdig atferd; atferd omfatter handlinger, men også tanker, vurderinger og væremåter" (Lundgren 1995a: 172).
3. Intervjumaterialet bygger på kvalitativa gruppintervjuer som följdes upp av individuella samtal med de tjejer som ville delta. Jag har genomfört två gruppintervjuer samt sex individuella intervjuer. Förutom frågor om pornografi ställde jag även frågor kring kön och sexualitet. Detta material ligger till grund för min licentiatavhandling *Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi* (1999).
4. Artiklar ur *Expressen*, *Dagens Nyheter* samt ur tidskriften *Res Publica* nr 43/99 tema Pornografi. Dessa artiklar fungerar som exempel på hur det kan samtals i Sverige om pornografi. Jag har valt dessa artiklar för att de går i dialog med varandra, vilket gör talet om pornografi mer sammanhängande. Artiklarna från *Dagens Nyheter* går inte dialog med varandra på samma sätt som artiklarna ur *Expressen*, men berör liknande teman som i *Expressen*artiklarna från 1997. Artiklarna i *Res Publica* diskuterar artiklarna i *Expressen*.
5. Artikeln fokuserar hur tjejerna förstår och erfar pornografi, vilket betyder att pornografi som fenomen inte kommer att analyseras. Den pornografi som jag och informanterna samtalar om är den som sänds på betal-tv-kanalerna samt tidskrifter som kan inhandlas i dagligvarubutiker.
6. Deras vardagliga kontext innehåller givetvis också andra samtal som kan ha betydelse för hur de förstår och hanterar pornografi. Som jag nämnde i inledningen lever de i en tid där det ständigt talas om självklarheten att leva i heterosexuella kärlekspar. Inom kärleksparets ramar är heterosexuell aktivitet en självklar komponent. (Hetero)sexuella förbindelser utanför

- tvåsamhetens ramar fördöms inte men anses vara en del av processen att hitta den "rätta" att bilda allians med för livet (*jfr* Haavind 1982, Bosseldahl 1995, Rudberg 1997, Jeffner 1997, Berg 1999). Denna möjlighet är dock till männens förmån, en kvinna som har tillfälliga (hetero)sexuella förbindelser riskerar att uppfattas som "slampig", vilket påverkar möjligheten att män uppfattar dem som den "rätta" (*jfr* Berg 1999, Jeffner 1997).
7. Citatutdragen är framför allt ifrån de individuella samtalen om inget annat anges. Catarina, Tora och Kamilla deltog i tjejgruppsintervjun medan Louisa deltog i blandgruppsintervjun där två andra tjejer samt tre killar ingick. För vidare information om materialet *se* kapitel två i min licentiatavhandling (Berg 1999).
 8. I citatutdragen ur tjejgruppsintervjun använder jag inte namn utan har numrerat tjejerna från 1-5. Tanken bakom detta är att samtalets innehåll är i fokus, inte vem som säger vad. I tjejgruppen ingick sju tjejer.
 9. I mitt ideella arbete inom Uppsala Kvinnojour och Stockholms Tjej-jour har jag samtalat med unga kvinnor om pornografi där de berättar om att de avskyr pornografi och ändå blir sexuellt upphetsade av att titta på det. Dessa tjejer beskrev upplevelsen som att kroppen "svek" dem. I intervjuerna med de 15-åriga tjejerna ville jag höra om även de hade liknande erfarenheter.
 10. Jag hänvisar tillbaka till samtalet i blandgruppen (Louisa, ytterligare två tjejer samt tre killar) där informanterna gav uttryck för att "alla" blir upphetsade fastän man avskyr pornografi; "så är det ju för alla" (Berg 1999: 143).
 11. Detta kan tolkas dels som ett uttryck för att tjejer ser på "sexlivet" som något privat, dels som ett sätt att hantera risken att hamna i hora-kategorin (uppfattas som för sexuellt aktiv och pådrivande). Att inte berätta vad de tänker på kan fungera som en strategi att minska risken för negativ ryktesspridning (*jfr* Berg 1999 kap 4-5).
 12. Informanterna själva pratar inte om sekretetsöndring utan det är min tolkning att det är sekretetsöndring och dylika reaktioner som tjejerna har i åtanke. Sekretetsöndring är mitt begrepp för att konkretisera tjejernas samtal om att bli sexuellt upphetsad.
 13. Att informanterna håller isär pornografins sexualitetsskildringar och heterosexuell samvaro enligt deras förväntningar och erfarenheter kan även tolkas i ljuset av den heterosexuella ordningen där sexuell aktivitet anses bli mest meningsfull inom det heterosexuella kärleksparets ramar (*jfr* Helmius 1990, Person 1991, Haavind 1982). Det kan också tolkas som ett uttryck för att tjejer som är sexuellt aktiva utanför tvåsamhetens ram riskerar att bli stämplade som "slampiga" (*jfr* Berg 1999, Jeffner 1997).
 14. Denna förståelse av biologi/kropp är även inbyggd i sex/gender-distinktionen. Sex (biologiskt kön) förstås som oföränderligt varför det skiljs från gender (socialt kön) som förstås som föränderligt (*jfr* Butler 1990, Lundgren 1993, Nilsson 1996). Det är dock möjligt att fråga sig hur lätt det är att förändra normer kring kön och sexualitet. Eva Lundgren argumenterar för att biologiska förhållanden kan vara lika föränderliga som sociala förhållanden kan vara väldigt stabila (1993: 21, 148f).
 15. Samtidigt är det möjligt att informanterna som uttrycker avsky inför pornografi skulle göra det även om normer kring tjejers sexuella beteende var mindre begränsande.
 16. I ljuset av den heterosexuella ordningen som föreskriver att livet bör struktureras kring det heterosexuella kärleksparet kan informanternas fokus på att bli någons flickvän bli än mer begripligt. I pornografi däremot skildras sexuella förbindelser utan förväntningar på heterosexuell tvåsamhet och kärlekskänslor, vilket utmanar den naturliggjorda heterosexuella ordningen.

LITTERATUR

- ANDERSSON, STEN (1992) *Känslornas Filosofi*, Brutus Östlings Bokförlag.
- BERG, LENA (1999) *Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi*, Bilda Förlag.
- BOSELDAHL, INGRID (1995) "Skillnaden mellan ideal och praktik i förälskelsen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4.
- BRAIDOTTI, ROSI (1997) "Mothers, Monsters and Machines", Katie Conboy, Nadia Medina, Sarah Stanbury (red.) *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*, Columbia University Press.
- BUTLER, JUDITH (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of identity*, Routledge.
- GIDDENS, ANTHONY (1992) *Intimitetens Omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*, Nya Doxa.
- HAAVIND, HANNE (1982) "Makt og kjærlighet i ekteskapet", Runa Haukaa, Marit Hoel, Hanne Haavind (red.) *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori*, Festskrift till Harriet Holter, Universitetsforlaget.
- HELMIUS, GISELA (1990) *Mogen för sex?*, Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- JEFFNER, STINA (1997) "Liksom våldtäkt, typ": om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- JOHANSSON, THOMAS & MIEGEL, FREDRIK (1996) *Kultursociologi*, Studentlitteratur.
- LUNDGREN, EVA (1993) *Det for da være grenser for kjønn: voldelig empiri og feministisk teori*, Universitetsforlaget.
- (1995a) "Vold og maskulinitet - en godtatt sammenheng?", *Kjønn og Samfunn i Endring*, Norges Forskningsråd.
- (1995b) "Creating Bodily Gender in a Field of Symbol and Power", *NORA* nr 2.
- (1996a) "Goddag Yxskaff", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1.
- LUNDGREN, EVA & KROON, ANN (1996b) "Den öppna kroppen och det låsta könet. Den symboliska och dynamiska kroppen speglad mot psykiatrisk konstruktion av transsexualitet", *Sociologi i dag* nr 4.
- MARTIN, EMILY (1997) "Medical Metaphors of Women's Bodies: Menstruation and Menopause", Katie Conboy, Nadia Medina, Sarah Stanbury (red.) *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*, Columbia University Press.
- NILSSON, FRIDA (1996) "The Breakdown of the Sex/Gender Distinction in Anthropological Discourse", *NORA* nr 2.
- PERSON, ETHEL S. (1991) *Drömmen om kärlek och livsavgörande möten*, Bokförlaget Forum.
- RUDBERG, MONICA (1997) *Kjærlighetsartikler. Ungdom, kjønn og kjærlighet i forandring*, Tano Aschehoug.
- RØTHING, ÅSE (2000) *Nå. Kjønn, Heterosexualitet, Etiske dilemmaer*, Unipub Forlag.
- SHILLING, CHRIS (1993) *The Body and Social Theory*, Sage Publications.
- USSHER, JANE M. (1989) *The Psychology of the Female Body*, Routledge.
- WAGNER, SORENSEN BO (1994) *Magt eller afmagt. Køn, følelser og vold i Grønland*, Akademisk Forlag.

KÄLLOR

- Dagens Nyheter* 950125, Kjell Svensson, "Upphetsad av att förtrycka".
- Dagens Nyheter* 950320, Kjell Svensson, "Porren handlar om makt".
- Dagens Nyheter* 950208, Petra Ulmanen, "Lusten behöver kudas om".
- Dagens Nyheter* 971017, Anna Kågström, "Porr - befriande för kvinnor?".
- Dagens Nyheter* 981226, Linda Norrman Skugge, "Jag vill ha rättvis porr i hyllorna".
- Expressen* 971120, Nina Lekander, Channa Bankier och Petra Östergren, "Vad är det för fel med porr?".
- Expressen* 971120, Channa Bankier, "Den genitala triumfen".
- Expressen* 971121, Petra Östergren, "För dem råder krig".

Expressen 971122, Nina Lekander, "Yttrandefrihet är feminism".

Expressen 971126, Gunilla Andersson och Gerda Christenson, "Utsatthetens pris".

Expressen 971128, Bettan Andersson, "Mansmedia-debatt".

Expressen 971128, Katinka Ström & Amin Wikman, "Varför så låga ambitioner?".

Expressen 971129, Nina Lekander, "All porr förtrycker inte".

Expressen 971129, Petra Östergren, "Stå upp för era värderingar".

Res Publica nr 43 1999, Per Båvner, "En reproducerad debatt. Svenska ståndpunkter om pornografi".

Res Publica nr 43 1999, Gabriella Håkansson, "Om pornografi".

Res Publica nr 43 1999, Petra Östergren, "För en kulturradikal sexualpolitik".

SUMMARY

The article is an analysis of how, within a cultural context of contradictory signals about heterosexuality and gender, a number of adolescent women interviewees had come to terms with pornography. Examples of these signals were the accessibility of pornography, the demands placed on them to live in heterosexual love relations and the gendered expectations on young women. My theoretical project aims to analyse how concepts of the body can play a part in young women's understanding of pornography.

The subjects interviewed express a somewhat contradictory attitude to pornography. On the one hand, they describe pornography

as reprehensible and wrong, and as something, which does not turn them on. On the other hand, they talk of how they react physically to pornography in a way, which they interpret as sexual arousal. Being turned on by the very pornography they reject fills them with self-disgust, which in turn takes on physical manifestations. The stories these young women tell of their encounter with pornography can be interpreted as a case of contradictory bodily signals – arousal and disgust at the same time. I argue that the subjects interpret bodily sensations as a reliable sign of what they want and feel deep down inside. The problem is which bodily signal (arousal or disgust) should they experience and interpret as the most true and the right one to follow?

But it is not just the body's contradictory signals or contradictory discourses about pornography that can explain the interviewed girls' ambiguous talk about pornography. Cultural norms governing young women's sexual behaviour do not make it easier to come to terms with pornography; if they enjoy and desire pornography they run the risk of falling into disrepute and if they hate and resist pornography they run the risk of being ridiculed and verbally abused. In fact, it is a question of 'damned if you do and damned if you don't'.

LENA BERG

Sociologiska institutionen
Uppsala universitet
Box 821
751 08 Uppsala